

EMREM YUNUS'UN MÜZİĞİ ÜZERİNE

Arař. Gör. Nedim YILDIZ

“Emrem Yunus”, 1990-1991 Öğretim Yılı'nda A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tiyatro Bölümü'nün bir yapımı olarak hazırlanıp, sergilenen özgün bir çalışmanın adıdır. Bu çalışma, 1991 Yunus Emre ve Sevgi Yılı nedeniyle T.C. Kültür Bakanlığı'nın maddi desteğiyle gerçekleştirilmiştir.

Bu gösterinin oluşturulma süreci yaklaşık olarak dört aylık bir süreyi kapsar. Bu süre içerisinde, Yunus Emre'nin şiirlerinden bir ön metnin oluşturulması, bu ön metnin bestelenmesi ve bunun sonucunda şarkı sözü olarak asıl metne dönüştürülmesi, gösteride kullanılacak dansların belirlenip gerçekleştirilmesi, bestelenen müziğin seslendirilmesi için gerekli uygulamalı ve eğitici ön çalışmaların yapılması, yukarıdaki süreçlerin sonucunda ve onlara dayalı olarak sahne üzerinde dramatik kurgunun gerçekleştirilmesi bu gösterinin kuramsal ve uygulamalı hazırlık aşamalarını oluşturmaktadır.

İleride değinilecek bir kurguya dayalı olarak sahneye uygulanan bu eserde, söz ve müzik, bir bütünlük oluşturarak önemli bir rol üstlenmektedir. Bu yazıda, önemli belirleyiciliği olan müziğin dayanakları ve özellikleri irdelenmeye çalışılacaktır.

Müziğin Dayanakları:

Söze dayalı müzik yapılırken, bestecinin soracağı “hangi amaçla,” “Kim için”, “Nasıl” sorularının yanıtı bu sözlerin bütününde ve tek tek hecelerinde gizlidir. Bu nedenle de metnin analizinden doğacak veriler, müziğe etkili bir dayanak oluşturmaktadır. Örneğin, bir bölümlü formda bestelenen iki cümleli bir şarkıda, sözlerin anlamı, cümlelerin (uzunluk-kısalık, yarım-tam kararlılık) yapıları ve cümle içindeki anlamlarına göre kelimelerin ritmik, nüans ve vurgu yapıları, oluşturulacak müziğin somut dayanaklarıdır. Başka bir deyişle, sözlü müzikte müziğin en önemli belirleyicisini sözler oluşturur. Eğer bu

sözler dramatik bir metne ait ise bu belirleyicilik daha da anlam kazanır ve başlı başına bir müzik eseri olarak adlandırılmaz. Bu anlamıyla müzik, diğer öğelere etki etmekle birlikte, kendisini etkileyen öğelerle de uyumlu olmak zorundadır.

İşte bu özelliğinden dolayı, bu özgün çalışmanın önemli bir ögesi olan müziğin oluşturulması için de, onun dayalı olması gereken ve onu etkileyen birtakım öğeler vardır. Bunlar, gösterinin bölüm sayısı ve süresi, gösterideki dansların ritm ve form yapıları, sözlerin ritm ve vurguları ile icrada kullanılacak enstrümanların teknik özelliklerinden oluşan *biçimsel öğeler* ile oyunun ana düşüncesini, her bölümün kendi içindeki anlamı ve bir sonraki bölüm ile olan ilişkisini, metinde yer alan şairlerin kelimelere kadar inen anlamları ve ürünün sunulacağı alıcının niteliklerini içeren *öze ilişkin öğelerdir*.

Müziğin Özellikleri:

“Emrem Yunus” müziklerinin oluşturulmasında, her bölümün kendi özelliklerinin önemi kendi içinde saklı tutulmakla birlikte, genel kurgunun biçimi ve özü önemli bir yer tutar.

Genel kurgu, ön-orta-son olarak üç ana bölümden; giriş-şeriat-tarikat-marifet-hakikat-insan (felsefe)-sonuç olmak üzere yedi alt bölümden oluşmaktadır. Bu kurgu bir bütündür ve bütünün her parçası birbiriyle organik bağı gerektirmektedir. Bu bütünlük anlayışından dolayı, her bölüm, bir sonraki bölümün başlangıcı, bir önceki bölümün de devamı etkisini bırakmakla birlikte, sözlerde olduğu gibi müzikte de, hatları özellikle keskin olmamakla birlikte kendine özgü bir yapıya sahiptir.

Bölümlerin kendine özgü müzik yapıları hem biçim, hem anlatım, hem de tür bakımından birbirinden farklıdır. Örneğin, giriş bölümü, uzun hava karakterli bir solo ile başlar giderek gelişip-çoğalan, türkü karakterli, daha çok sözlerin anlamını pekiştirici nitelikte üç sesli bir koral ile küçük kreşendoya ulaşır. Birinci solodaki betimleyici ve anlatıcı karakterli sözler, ikinci soloğa gelindiğinde biraz öfkeli biraz da eleştirici anlama bürünür. Bu şarkı aynı zamanda koroyu harekete geçirecek ve sonunda koro da solonun yanında, biraz durgun ama eleştirel nitelikteki sözleriyle şarkısına başlayacak ve ileride olacaklara merak uyandırır biçimde sözünü noktalayacaktır.

İşte şimdi, giriş bölümünün karakteristiği bozulmadan, bir sonraki (şeriat) bölümün habercisi olma özelliğine de sahip olan ara

bölüm (şarkı) gelmektedir. Bu şarkının sözleri de hem önceden olup bitenlerin sonucundan doğmuş hem de az sonra başlayacak olan arayışın birinci (şeriat) aşamasındaki anlamın motiflerini içermektedir.

Genel kurgudaki bölümler arası ilişki, yukarıda değinilen anlayışla ele alınmış, müzik bu anlayış doğrultusunda biçimlenmiştir.

Biraz önce verilen örnekle giriş bölümünün karakteristiğine kısaca değinilmişti. Şimdi sırasıyla, bütün bölümlerin müzikal özellikleri ana hatlarıyla ele alınacak ve eserin bütününe müzik yorumu yapılacaktır.

Giriş Bölümü : Teknik olarak tamamen Türk müziği özel dizileri olan makamlardan yararlanılarak gerçekleştirilmiştir. Türk müziği dendiğinde akla gelen iki asal tür vardır. Birincisi halk müziği, ikincisi de sanat müziğidir. Makamlar, değişik adlandırma ve birtakım çalgısal özelliklerden doğan küçük farklılıklarla her iki türde de ortak kullanılmaktadır. Türleri belirleyen özellikler ise, usul, form, çalgı ve ezgi yapılarında odaklaşır. Giriş bölümünde, bölümün, insan, mekan ve aksiyon gerçeğinden hareketle daha çok halk müziği ezgi ve form yapılarından yararlanılmıştır. Bunların yanında, sözlerin oluşturduğu atmosfer de müziğin oluşumunda önemli bir etkiye sahiptir.

Şeriat Bölümü : Türk müziğinin her iki (halk, sanat müziği) türünde, dini musiki, tasavvuf musikisi gibi adlarla sınıflandırılan ve ilahi, mevlüt, kaside gibi genişçe kullanılan formları olan mistik karakterli bir müzik çeşidi vardır. Bu bölümde kullanılan müzik yukarıda belirtilen form ve yapıda olmakla birlikte, sahnenin simültane özelliğinden dolayı değişik bir üslupla oluşturulan ikinci ezgilerle birleştirilip değişik bir etki yakalanmaya çalışılmıştır. Başka bir deyişle, değişik ibadet etme biçiminin müziğe yansımış şekli görülür bu bölümde: Bir yanda ilahi söylerken kendinden geçen bir grup, diğer yanda yağmur duasına çıkmış ikinci bir grup, bir yanda kasidenin ritmi ve ezgisi eşliğinde mevlütan solosu duyulurken, diğer yanda yaşam kavgası veren çalışan insanın haykırışı yükselir. Aynı anda farklı söyleyişlerin birbirine girdiği bu bölümde de Türk müziği makamları ve formlarından yararlanılmıştır.

Tarikat Bölümü : Tarikat, Allaha ulaşmak için izlenen tasavvufi yol olarak tanımlanmaktadır.* Tanrıya ulaşmanın yolu da çile doldurmaktan geçer.

* Gökdemir, Sevgi ve Ayvaz, Yunus Emre Güldeste, K.B. Yayını, 1990 Ankara.

Eserdeki bu bölüm, dolap betimlemesiyle başlar, devamındaki semah ile anlamını bulur. Bilindiği üzere semah, dini törenlerde dönülen, belirli bir formu ve kendi içinde gelişen bir ezgi yapısı olan ve söz-müzik-hareket öğelerinin uyumlu birlikteliğinden doğan bir dans türüdür. Dinsel içerikli ve anlatımda etkili olması nedeniyle daha da önemlisi Yunus'un yaşam gerçeğine uygunluğu da göz önünde tutularak bölüm genelinde bu tarz bir müzikleme yoluna gidilmiştir.

Marifet Bölümü: Bu bölüm, eseri anlam açısından ikiye bölen bir yapıdadır. Yunus bu bölüme kadar geçen süreçte, çaresizlik karşısında hep Tanrı'yı seçmiş, ona sığınmış, bu aşama ile birlikte bilme, tanıma, anlama isteğine ve olgusuna ulaşmıştır. Bölümün bu özelliğinden dolayı Yunus'u öne çıkarmak gerekli görülmüş, bu yapılırken de içinde bulunabileceği psikoloji göz önünde tutulmaya çalışılmıştır.

Dervişliğin eleştirildiği bir solo, birliğin vurgulandığı ikinci bir solo ve hakikatin habercisi niteliğinde, yine eleştirel içerikli ve önemli bir noktaya yol alır yapıda üçüncü bir soloyla Yunus, belirli bir mantık zinciri içinde ön plana çıkarılmıştır. Aralıklı olarak söylenen Yunus'a, koro bazen taraflı bazen tarafsız biçimde eşlik etmiştir.

Bestecilik açısından, bu bölümdeki müzik karakterinin oluşumu kişisel duyu ma ve değişik türlerin sentezinden doğan bir biçimlemeye dayanır.

Hakikat Bölümü: Marifet bölümündeki, Yunus'un kişisel sorgulaması bu bölümde genel sorgulamaya dönüşmüştür. Kendinden başlayarak zulmü, insanı ve Tanrı'yı sorgular. Asıl önemlisi bu sorgulamaya koro da katılmıştır.

Kendisine zulmettiğini, gerçeği boşuna başka yerde aradığını oysa onun gerçeğin ta kendisi olduğunu vurguladığı bu bölümde Yunus, arayışının sonuna varmış, gerçeğe ulaşmıştır. Arayışın sonu olması nedeniyle önemli bir vurgu gerektiren bu bölümün müziği, dinamik başlayan, sürekli gelişen, her yeni düşünceyle coşkusu artan, ısrarlı ve vurgulu bir yapıya sahiptir. Müziğin bu yapıda olmasının bir diğer nedeni de, bölümün, içerik olarak, Yunus'un felsefesindeki bazı kavramları kapsaması ve bunların genel kurguda ilk kez duyulmasıdır. Diğer yandan, çok anlamlı ve doğru bir bağlantısı da olanaklı kılacak bir finaldir bu bölümün müziği.

İnsan (felsefe) Bölümü: Hakikat bölümünde felsefesine ilişkin önemli kavramları ilk kez duyuran Yunus, bu bölümde, bu kavramların tanımını ve irdemesini yapacaktır. İnsanı, birlik, düzen ve yaşam çarkı içinde gören Yunus, sevginin her şeyden üstün olduğunu vurgular bu bölümde. Dostsuz, aşksız ve sevgisiz adem hayvandır. Ömür göz açıp kapayıncaya kadar geçer, bunun için davaya yer yoktur bu kısa sürede, herkes sevmeli ve gönül yapmalıdır bu dünyada.

Yunus'un felsefesini ve son sözünü söylediği bu bölümün müziğini, bu sözlerin çağrıştırdığı ve biçimlediği ezgiler oluşturur. Yumuşak ama mistik olmayan, duru ama edilgin olmayan bir müzik yazılmıştır bu bölüm için.

Sonuç (final) Bölümü: Yunus'un oyun boyunca söylediklerinin bir özeti niteliğindeki bu bölümün müziği, ölümü olgunlukla karşılayan tavırdaki üç bölümlü bir şarkıyla başlar, sanki ölümü değil yaşamı daha önemli göstermek isteyen sözlerin sıralandığı anlatıcı ve neşeli bir şarkıyla devam eder ve hem yaşamın, hem oyunun hem de Yunus'un bir özeti niteliğinde ve beş değişik bölümden oluşan bazen durgun, bazen neşeli ama en önemlisi de düşündürücü bir final şarkısıyla sona erer.

Müzik, dans, hareket, mimik, tavır, kostüm ve ışığın oyuncu aracılığıyla sahneye aktarıldığı bu eserin ortaya çıkışını, hiç tartışmasız Yunus ve sözleri sağlamıştır. Eserde etkinliği olan her üreticinin rolü, esere anlamını veren Yunus gerçeğ.n.n etk.s.yle sınırlıdır. Bu anlamıyla eser özgün bir çalışma niteliği taşımaktadır. Çünkü bu üreticiler, kendi birikimleri, kişilikleri ve etkileşimleri sonucu kendilerine özgü bir üslupla bu eseri yaratmışlardır.

Öğeler arası ilişkilerin zorunluluğunu ve etkililiğini yadsımamak kaydıyla kurgu genelinde müziğin önemli bir etkililiği olduğu bir gerçektir.

Bir tiyatro yapıtını oluşturan en önemli öge sözler ve bunların sahne üzerinde söylenişiyle elde edilen etkidir. Bu etki, oyuncunun, o sözleri kendince gerektiği gibi izleyiciye aktarmasıyla sağlanır. Bu eserde oyuncu, böyle bir olanağa sınırlı biçimde sahiptir. Bu olanak, solo şarkılarda kişisel şarkı yorumuyla sınırlıdır. Eserdeki sözlerin baştan sona müziklendirilmesinden dolayı, müziğe önemli bir görev yüklenmiştir. Bu anlamıyla müzik, her sözcüğü doğru vurgu, doğru

tonlama ve doğru telaffuzla söyletme ve oyuncuyu beklenen duyguya sokup istenen tepkiyi aldirmekle yükümlüdür.

Konuşma eylemi olmaksızın sadece söyleme ve yansıma eylemine dayanan bu gösterinin müzikleri oluşturulurken Türk müziği renkleri ve etkileri taşımasına özellikle özen gösterilmiştir. Nitekim, yurt içi ve dışında gerçekleştirilen temsillerin sonunda izleyicilerin tepkileri bu özenin yerinde ve etkili olduğunu göstermiştir.